

Canvis i noves formes de la parròquia: Una reflexió eclesiològica¹

FRANCO GIULIO BRAMBILLA, bisbe auxiliar de Milà.

Fi de la «civilització parroquial». Aquest eslògan s'ha repetit moltes vegades en la segona meitat del segle XX, a partir de l'experiència de la "mission de France",² per insinuar que ja s'havia esgotat la imatge de parròquia que havia marcat Europa des del Concili de Trento. S'ha acabat la parròquia que se sobreposava a la societat civil i que utilitzava la mediació del teixit social per a la transmissió de l'Evangelí. La forma tridentina de la parròquia va plasmar fins no fa gaire la imatge pràctica del catolicisme. I va produir una figura popular de la Església que és patrimoni de la pastoral eclesial, crec que no només italiana, sinó també de la Península Ibèrica.

Com serà el seu futur? Intentaré conduir la pregunta sobre el futur de la parròquia amb aquests interrogants: la parròquia podrà tornar a proclamar l'Evangelí en les formes de vida postmoderna? Quines seran les formes de transmissió de la fe en el context actual? No caldria pensar en una forma del cristianisme movimentista, constituïda per comunitats electives i selectives, que abandoni el seu vincle amb

el territori? A què ens referim quan desitgem que la parròquia esdevingui "missionera"?

Declaro des d'ara el sentit de la meva intervenció: la parròquia és el lloc on s'ha de generar un cristianisme "domèstic", però no domesticat, on es pot proclamar l'evangelí en el marc de les formes de la vida quotidiana i de les possibilitats infinites dels llenguatges humans. Per descomptat, el cristianisme també té una innegable faceta escatològica, que s'expressa amb les formes de la vida religiosa i consagrada, tanmateix aquestes formes de vida no poden indicar les figures de l'esperança si no és com a *forma futuri* d'una fe que s'encarna en el temps. Un cristianisme "domèstic" no pot ser domesticat si remet a un més enllà completament diferent del que es consumeix en el present de la fe. La dimensió "escatològica" del cristianisme esdevé alienant si no s'arrisca a allotjar-se en les llars dels homes. Per això les formes escatològiques del cristianisme necessiten formes casolanes i encarnades, així com aquestes últimes sempre s'han de nodrir de les primeres.

1. F. G. BRAMBILLA, *La Parròquia oggi e domani*. Tercera edició actualitzada amb un Balanç. Assisi: Cittadella 2004, 350 pp. i bibliografia al final del llibre.

2. Cf. el text clàssic: H. GODIN - Y. DANIEL, *La France, pays de mission?*, Paris 1943.

La parròquia és el lloc on s'ha de generar un cristianisme «domèstic».

Dins d'aquestes coordenades podem desenvolupar algunes reflexions eclesiològiques sobre la parròquia com a lloc per viure la fe dins les condicions de la vida quotidiana. Desenvoluparé bàsicament tres itineraris.

1. Els gèrmens del present: Els canvis pastorals de la parròquia

Parteixo d'una pregunta senzilla: Com s'estableix per a la majoria de les persones la relació pràctica amb la fe? Quan qualsevol de nosaltres estableix una relació pràctica amb la fe –sense cap més exigència d'altres adhesions– es troba amb la parròquia. Sovint el creient no troba cap inconvenient en la distorsió entre figura pública de l'Església i praxi concreta de pertinença, entre l'adhesió amb més o menys reserves a la doctrina cristiana o a la taula de valors morals i la pràctica que atorga a la fe cristiana la capacitat d'oferir respostes a la *necessitat de sacralitat*, és a dir, de ser una eina que dóna significat simbòlic i expressió sintètica a les *etapes de la vida*, als *itineraris educatius* i a la *necessitat de solidaritat*. El creient considera encara avui dia convenient la comunitat parroquial per una sèrie d'esdeveniments que constitueixen el

fil de la seva experiència: pels sagraments dels fills, per l'escola bressol, per a un grup de joves acollidor, per a una escola privada segura, per a un itinerari d'aprofundiment en la fe o un camí cultural, per un servei de voluntariat, per l'animació de la tercera edat, pels moments de sofriment i la proximitat de la mort. En aquest sentit el creient, més o menys practicant, retroba el rostre concret de la *parròquia*.

a) Una figura eclesial en moviment

No obstant, moltes coses estan canviant en la relació pràctica amb l'Església. Descubrim que el rostre de la parròquia ha esdevingut més dinàmic, les seves litúrgies més entenedores, la seva presència en el territori més elàstica, la seva proximitat menys ocasional i extemporània i la seva obertura ecumènica més natural. Ens adonem que la parròquia manté una posició menys central, menys totalitzadora, menys capaç de controlar tots els aspectes de l'existència fins a erigir-se com a única font d'interpretació de la vida. Crec que la imatge posttridentina de la comunitat religiosa que coincidia amb la societat civil era un mite. En el passat tampoc la situació no estava tan definida. Sigui com sigui, pel que sembla ja ha passat l'època de la pastoral "global", que cobria totes les dimensions de l'existència, des del naixement fins a la mort. Qui observa des de dins, per dir-ho així, la comunitat cristiana, sap que el seu rostre ha canviat. Molt més per la transformació social que per una decisió pastoral directa. I aquí sorgeix la dificultat d'interpretació del moment present.

Diuen que la parròquia ja no està a l'altura dels temps. I hi ha qui es demana quina direcció haurà de seguir en el futur la comunitat cristiana. Hom considera que la parròquia està relacionada de manera força directa amb una imatge de cristianisme, que justament ha estat definida com a «civilització parroquial». Aquesta sembla incapaç d'oferir respostes als nous fenòmens civils de mobilitat, on hi ha un sentit feble de pertinença, on l'urbanisme industrial ha generat relacions funcionals i formes d'unió mòbils, elàstiques i a distància. Sembla que l'Església estigui abocada de forma inexorable a una modalitat de presència en el territori que es planteja com una galàxia de petites comunitats selectives i electives. Cadascú escull la comunitat amb la qual recórrer un tram de la seva experiència cristiana. Les motivacions de proximitat geogràfica, de veïnatge

La parròquia tradicional, on comunitat religiosa i societat civil gairebé coincidien, sembla en fase de desmobilització.

ja no semblen tan importants en la definició de criteris de pertinença concreta. La parròquia tradicional, on comunitat religiosa i societat civil gairebé coincidien, sembla en fase de desmobilització. Hi ha fins i tot qui ha proposat de penjar fora de la seva porta el cartell «Tancat per obres de restauració».

Per altra banda, es presenten nous fenòmens a l'horitzó de la pastoral de l'Església. Per als responsables de l'acció eclesial, sacerdots i laics, religiosos i missioners, ja des del Concili havia quedat clara la necessitat de canviar el discurs *sobre les figures de comunitat cristiana*. Més de quaranta anys després de la clausura del Concili (1965) la transformació de la parròquia s'ha accelerat. Hi ha fenòmens nous que semblen suggerir una revisió més radical. Des de dins i des de fora. En especial la disminució del clergat sembla que ataqüi per la base la imatge de la parròquia reunida al voltant de l'església i del rector. A França –segons la revista italiana *Il Regno Attualità*, a finals del segle passat³ – hi va haver una reducció impressionant del nombre de parròquies. La situació a Itàlia i a Espanya està destinada a seguir el mateix camí? N'hi ha prou amb l'evocació de l'especificitat de la situació dels pobles me-

3. L. PREZZI, «Nuova mappa delle parrocchie», *Il Regno Attualità* 44/6 (1999) 148-150. L'àmplia feina feta per “remodelar” les diferents diòcesis de França queda descrita a: J. MARSAUX, «Les nouvelles paroisses. Raisons et enjeux d'une réforme», *Documents Épiscopales* 10-11, juillet-août 2002, 1-20: 4-12. El setmanari italià *Panorama* (n. 41/2003, p. 149) referia que en la *Lettre d'information* al clergat s'anunciava que les 34.595 parròquies havien estat fusionades en 17.550: en 42 diòcesis sobre 95 la reorganització ja s'havia fet, mentre les altres havien oposat una forta resistència.

diterranis per no preocupar-se'n ni que sigui una mica? Val a dir que la contracció numèrica del clergat, només és el pilot d'alarma del problema. En realitat la transformació de la vida parroquial no ha començat avui, sinó que s'està produint de manera més o menys evident des del post-concili. És cert tanmateix que avui dia alguns desafiaments imposen una pausa de reflexió per fer balanç.

b) Noves formes de presència

D'aquí sorgeix l'intent de pensar en noves formes de presència de l'Església en el territori. D'aquestes experiències en diem *Unitats Pastorals* o, a Milà, des de fa un any, *Comunitats Pastorals*. La qüestió de les Unitats Pastorals es va plantejar amb especial urgència, ja que la reducció del clergat (i l'increment de la seva mitjana d'edat) fa que sigui gairebé impossible imaginar la parròquia del futur amb el mateix nombre de sacerdots actuals. Les tipologies d'Unitats Pastorals són tanmateix molt diverses: més parròquies amb un sol sacerdot, més parròquies amb diversos sacerdots que tinguin una responsabilitat comuna, més parròquies amb un sacerdot i una comunitat de religioses/os en servei pastoral, les parròquies d'unes ciutats de dimensió mitjana, coordinades per un rector "moderador" (unitats ciutadanes), més parròquies amb un únic vicari parroquial per a la pastoral juvenil unitària. Tanmateix, amb el pas del temps, ens adonem que les Unitats Pastorals no poden reduir-se a ser gairebé una forma d'"enginyeria eclesiàstica", que porti a muntar i desmuntar les parròquies i les

seves estructures per crear una mena de gran superestructura difícil de gestionar.

Les Unitats Pastorals posen de manifest el fet que, no des d'ara sinó des de fa dècades, ha canviat i està canviant la relació entre església i territori, i que també dins de la parròquia actual moltes coses ja no són com abans. Cal sortir, per tant, de la situació d'urgència i adonar-se que el tema de les Unitats Pastorals no rau només o sobretot en la reducció numèrica del clergat, sinó en altres factors: la multiplicació d'activitats pastorals d'abast interparroquial, l'existència de nous ministeris emergents, una atenció més diversificada als moments que viu la societat civil, la vinculació de l'acció pastoral de les comunitats amb altres formes d'unió eclesial (moviments, associacions, voluntariat), les formes de comunicació que exigeixen que se superi el règim localista de la parròquia, etc. Aquests fenòmens exigeixen que es doni més elasticitat a la modalitat de les intervencions pastorals, *sense deixar de banda la vinculació amb el territori*, que constitueix, no només una figura fonamental de la tradició, sinó que conserva un valor essencial de l'anunci evangèlic, que és la seva obertura a tots, per tal que no sigui elitista, selectiu, sinó realment universal.

D'altra banda aquests fenòmens no són altra cosa que el reflex d'un fet més ampli: el de la mutació de la figura del catolicisme i la seva organització entorn de la cèl·lula parroquial. La vinculació amb el "territori" era concebuda de manera força material (una

església, un campanar, un rector), encara que a la pràctica es donaven infinites variacions de la realitat que hi havia sota aquell paraigua que representava el mot “parròquia”. La seva deflagració pot representar un risc d’empènyer cap a una manera de ser Església que s’organitzi segons una galàxia de comunitats electives. La comunitat cristiana és aquella que s’escull i a la qual es pertany mentre sigui l’escollida. Està emergint una visió “congregacionalista” de l’Església. Però aquesta previsió no es presenta com un destí inevitable, que cal acceptar passivament. Se’ns torna a obrir un espai per escoltar l’Esperit amb atenció.

La resposta de les parròquies ja no pot ser la rèplica de tota una sèrie d’intervencions i estructures per cada comunitat eclesial, de manera que *totes* les parròquies tinguin de *tot* i ho facin *tot*. Amb la qüestió organitzativa emergeix un imperatiu categòric: la *pastoral de conjunt* o la *pastoral integrada*. Aquesta última categoria es referiria a l’estil pastoral fins i tot de les parròquies considerades suficientment grans i que tenen prou sacerdots. Després d’una primera fase en què la qüestió podia semblar limitada a les parròquies massa petites i a alguns valents pioners, avui en dia ens adonem que la *pastoral de conjunt* és un tema que canvia la manera de fer pastoral, és a dir, d’anunciar l’Evangeli, de construir la comunitat i d’estar presents en la vida de les persones. Per a això cal que tots es posin en moviment. Cal que avui fem per decisió pròpia allò que demà caldrà que fem per força. Podríem tenir la sorpresa de veure néixer

noves forces i energies, sobretot laiques, que acabin superant lentament però definitiva, la imatge de la parròquia identificada amb el rector. Amb la paciència necessària per a totes les grans transformacions, però també amb la determinació i previsió de qui té visió de futur. Ben cert que la parròquia autònoma i autosuficient s’ha acabat! Però això no significa la mort de la parròquia *tout court*, perquè l’Església no pot deixar d’imaginar-se present en la seva pròpia època. Només que hi ha de ser de manera més flexible i articulada. Al servei de tothom.

Després del primer pas, les Unitats Pastorals com a forma eclesiològica i la pastoral de conjunt com a estil pastoral, val la pena que esmentem una etapa posterior que, com a mínim a Milà, s’està experimentant des de fa un any. Es tracta de les *Comunitats Pastorals*. S’ha intentat caracteritzar aquesta nova etapa amb un esperit missioner i evangelitzador, determinant les característiques que qualifiquen les noves Comunitats Pastorals:

- a) Un èmfasi més vigorós en la *pastoral de conjunt i/o integrada*;
- b) La intervenció en la gramàtica pastoral amb un *únic rector moderador dels preveres* de les comunitats més pròximes i amb la formació de la *Direcció Pastoral (DP)*. S’ha fet palesa la urgència, sobretot per als sacerdots i els altres membres del DP, d’un *replantejament de la cura animarum*, abans centrada en l’esquema u-tots (caracteritzat

per la verticalitat i individualitat de la relació pastor-poble de Déu) i que ara s'ha d'enfocar en la tríada un-alguns-tots (caracteritzada per l'horitzontalitat i per la comunió de la relació presbiteri-ministeris-poble de Déu).

Per tant, cal passar de la *cura animarum* (noteu el plural) a la pastoral com a edificació de l'Església *com a signe vivent de l'Evangelí arreu del món*. A aquesta nova etapa de replantejament de la relació de l'Evangelí amb el territori també li cal saber implicar la passió i l'interès de totes les forces en joc. De vegades les decisions no són prou mediades en l'àmbit de la comunicació pública eclesial i això suscita una certa desorientació entre les persones, sobretot entre els capellans. Més important encara és el moment de l'inici de les noves Comunitats pastorals (amb moments simbòlics importants) i els recursos ministerials que s'hi esmercen (capellans, religiosos, laics amb un encàrrec eclesial). I finalment no han faltat les veus demanant una avaluació més precisa dels itineraris, si més no després de la primera fase d'experimentació.

2. Els impulsos del passat: una voluntat evangèlica que cal preservar

La revisió de la història de la parròquia, amb les seves llums i ombres, no pot deixar-se de banda amb massa facilitat. La història conté impulsos interessants i sobretot una intencionalitat evangèlica que cal preservar.

a) La parròquia, antiga opció pastoral de l'Església

L'*origen de la parròquia* es remunta, com és sabut, al segle IV-V per abordar el problema de l'evangelització del món rural. Abans d'aquesta data, l'Església comptava amb una estructura episcopal i bàsicament ciutadana. Sense haver de remuntar-nos al pas de l'Església apostòlica a l'organització de l'episcopat monàrquic, idealitzada pels escrits d'Ignasi, podríem començar per l'acceleració provocada per la pau constantiniana que va comportar la urgència d'una nova evangelització. Occident no va conèixer l'organització oriental dels "chorepiscopi" (que d'altra banda s'acabaria a finals del segle IV), i va optar per confiar la cura pastoral del camp als preveres enviats pel bisbe. Més enllà de les diverses figures concretes és important que recordem els elements típics que defineixen el rostre d'aquestes noves comunitats rurals. Les funcions atribuïdes als preveres són força limitades. L'acció pastoral va dirigida a la *cura animarum*, és a dir al culte i a la catequesi, mentre el bisbe es reserva nombroses prerrogatives (dret de batejar els catecúmens, decisions corresponents a la praxis de la penitència, administració econòmica i financera). Repercuteix a nivell eclesiàstic la feble autonomia d'aquestes entitats a nivell administratiu i polític. La influència del codi civil en la parròquia és un índex constant dels canvis de la institució parroquial. La dependència d'aquestes circumscripcions rurals de la ciutat també permetia que s'hi reflectís una dada teològica: la referència al bisbe com a

autèntic responsable també dels fidels que vivien al camp. Tanmateix ja en el segle V es manifesta un fenomen que motivarà la posterior involució feudal. Sorgeixen els *oratoria villarum*, és a dir les esglésies privades o personals, edificades en les propietats dels grans senyors i que gaudien de certa autonomia del bisbe. Neix el dret de patronat, que tindrà la seva màxima expressió durant l'època feudal.

El *pas cap a la parròquia feudal* agreuja el fenomen de privatització de la parròquia que es plasma en la institució del «benefici» lligat al territori. Aquest model, tot i ser el resultat de la difusió de la pràctica de les esglésies privades, es reformula en el marc de la mentalitat produïda pel feudalisme. Les migracions dels pobles i la introducció del dret germànic van incrementar les esglésies personals que els reis o els senyors feien construir, tot mantenint la seva propietat exclusiva. El dret de patronat es transformava, en ocasions, en un dret real de designació del rector i d'interferència en la vida de la parròquia. En particular esdevé més laxa la relació amb el bisbe. Els intents de reforma d'aquest període no produeixen els efectes desitjats ja que no arriben a incidir en la mentalitat i l'ordenament feudal. La seva eficàcia es limita en ocasions a contenir la prepotència feudal impedint que interfereixi en la vida eclesial. Per a la nostra anàlisi interessa observar la tipologia pastoral que sorgeix d'aquesta concepció de parròquia. La relació entre rector i fidels es basa en els respectius drets i deures, identificats a partir del territori. La cura de les ànimes és entesa com a prestació de ser-

veis religiosos que depenen de la pertinença geogràfica. A més, l'atribució del «benefici» al rector, si bé li assegura autonomia de ministeri, pot implicar el risc que la missió pastoral sigui interpretada com una prestació donada a canvi del seu ofici. Els efectes derivats d'aquesta situació es poden intuir. Malgrat els intents de reforma de l'època carolíngia, la pastoral parroquial s'empobreix: la catequesi és gairebé inexistent, la predicació esporàdica, la decadència de la parròquia és greu, en part per la gran precarietat econòmica deguda als conflictes feudals i que afecta el teixit parroquial del camp.

La relació entre rector i fidels es basa en els respectius drets i deures identificats a partir del territori.

El despertar medieval arriba a partir dels segles XI-XII i s'estén també a la pràctica pastoral. Dos fets nous arriben a animar el panorama civil i religiós: la reforma gregoriana (papa Gregori VII) i el període dels municipis amb els nous ordes religiosos (mendicants i evangelitzadors). El final de la lluita per les investidures apaiwaga, si més no pel que fa a la pretensió, la intromissió del poder laic en la vida pastoral de l'Església i els seus béns. Queda el dret de patronat (dret de conservació dels béns eclesiàstics;

dret de presentació del rector). En els segles XI i XII, amb motiu dels canvis en la situació econòmica, social i política i del nou despertar religiós aportat pels nous moviments religiosos, la parròquia adquireix més importància. La seva incidència es tradueix en un fervor renovat de la vida religiosa i assumeix una notable rellevància social, anant més enllà de les simples necessitats de la *cura animarum*. La institució d'escoles, hospitals, orfenats, l'assistència als pobres, l'activitat de les confraries fan que el quadre de la parròquia medieval sigui molt intens. El naixement i desenvolupament dels ordes mendicants fan una tasca d'evangelització capil·lar que també suscita problemes de veïnatge amb la pastoral de les esglésies locals. També hi ha un fet nou: el naixement de les parròquies urbanes a partir del segle IX. Fins llavors a la ciutat la cura de les ànimes seguia concentrada al voltant del bisbe i del seu col·legi de preveres, malgrat l'increment d'esglésies. Només el culte era descentralitzat i no hi havia cap subdivisió territorial. La influència del dret germànic, la decadència de la disciplina del clergat, l'augment de la població van fer que es multipliquessin les parròquies, sovint sense seguir cap planificació orgànica. En van produir situacions molt diverses: els límits territorials no quedaven establerts de forma clara; l'autonomia de les parròquies urbanes de vegades resultava limitada; el manteniment podia dependre de les famílies o de les confraries de les corporacions. Aquest model parroquial és molt divers i es caracteritzava per la concepció medieval que identifica societat civil i vida cristiana. Si no es vigila

la relació amb la comunitat civil, la parròquia queda exposada a les influències positives i negatives de la societat i sotmesa als canvis de les condicions de vida civils. Al llarg dels segles XIV i XV uns fenòmens complexos van provocar una lenta involució de les diòcesis i les parròquies: tanmateix només van ser el resultat del fenomen, més ampli, de la decadència eclesial (només cal recordar el papat a Avinyó) i de la incapacitat de reforma (la fallida del Concili Lateranense V [1512], pocs anys abans de la ruptura de Luter). Calia una renovació profunda i urgent.

La reforma del Concili de Trento, en el marc de grans canvis civils i culturals de l'humanisme i del renaixement i sota la pressió de la ferida eclesial produïda per la Reforma, va considerar que la parròquia era un dels llocs més adients per portar a terme el seu propòsit. A part de dues intervencions directes sobre el clergat, màxim responsable de la pastoral, com són l'obligació de residència del rector i la institució dels Seminaris com a llocs de formació del clergat, el Concili intervé per a precisar els criteris de territorialitat de la parròquia, per tal d'evitar conflictes de competència i jurisdicció. També preveu la institució de noves parròquies quan la població sigui tan nombrosa que el rector no pugui conèixer prou els fidels. El Concili insisteix en què es tingui cura de les necessitats espirituals dels creients fins i tot mitjançant l'ajut de diversos sacerdots. I finalment regula de forma detallada la delicada qüestió de les relacions entre parròquia i esglésies dels religiosos presents en el mateix terri-

tori. D'altres intervencions del Concili adreçades als rectors van tenir una influència benèfica en concretar la disciplina i els deures principals del clergat (predicació, catequesi, sagraments, formació cultural, obligació d'un capteniment exemplar). Tot això va representar una millora de la qualitat de vida cristiana a les comunitats. No cal oblidar la importància dels bisbes reformadors (vegeu Sant Carles), als quals hom deixava una certa discrecionalitat d'acció. Amb la intervenció tridentina es perfila amb més nitidesa la figura "moderna" de parròquia, que ha arribat sense canvis substancials fins als nostres dies.

També en aquest cas valdria la pena subratllar la imatge d'Església resultant. La parròquia es centra en la figura del rector i té com a missió essencial la *cura animarum*. El bisbe torna a ser el pern de l'acció pastoral, mitjançant el control i la jurisdicció sobre totes les circumscripcions eclesiàstiques de la diòcesi. La *cura animarum* té lloc a través de la predicació, la catequesi, les predicacions populars, la catequesi dels sagraments, la catequesi d'adults, la difusió de devocions i pelegrinatges, la renovació de les confraries, les visites pastorals i els sínodes diocesans. Talment una suntuosa església barroca, la parròquia després de Trento ens mostra un ric entramat d'iniciatives pastorals que facilita la seva eclosió en els segles XVII i meitat del segle XVIII. Tot i que més tard les revolucions modernes i la il·lustració provocarien una resposta rígida en la pràctica pastoral. Van agafar més força el pietisme i les devocions i algunes manifestacions degradades de

religiositat popular. Els últims dos segles, malgrat iniciatives lloables i projectes de renovació, registren la força d'inèrcia del model de Trento i també la seva vigoria. Per a la consciència mitjana d'avui dia l'imaginari de l'esplendor de la parròquia fa referència a aquest model.

Els canvis en la societat civil i en la reflexió pastoral dels segles XIX i XX es fan notar més a nivell de consciència general o d'iniciatives extra parroquials. Fins i tot quan centren la seva organització en la parròquia, no incideixen en el model pastoral, que continua essent el de Trento. Caldrà arribar als anys 40-50 del segle XX per tornar a trobar un nou interès al voltant de la parròquia.

b) La perspectiva de l'ecclesiologia conciliar

El *moment del Vaticà II* intenta heretar el sentit de la història lluminosa de la parròquia, fent descobrir el valor de l'Església local. Els anys successius van produir un increment més en la pràctica pastoral de la parròquia que en la reflexió teològica. La reflexió es va centrar més aviat en l'*Església local*. Obtenim d'aquesta manera un efecte en aparença divergent. Per una banda sentim la forta necessitat d'una renovació de la pràctica pastoral parroquial davant els canvis de la situació civil. (M'agradaria esmentar aquí la programació pastoral de l'Església italiana, que desenvolupa els elements constitutius de l'Església local amb un enfocament d'evangelització: sagraments, caritat, missió). D'altra banda, sembla que manqui un esforç de re-

flexió teològica explícita sobre la parròquia. Emmarcada en el tema més ample de l'Església local, la reflexió teològica sobre la parròquia es dissol en l'anàlisi dels aspectes que configuren l'Església local. L'èmfasi que el post-concili posa en l'Església local sembla fins i tot exagerat respecte a l'abast efectiu de la reflexió. Va posar de relleu les diverses influències teològiques sobre la concepció d'Església local.

Cal esmentar-ne tres en especial: 1) la teologia de la missió, 2) la teologia de l'episcopat, 3) l'eclesiologia eucarística-sacramental. Val a dir que els resultats són molt diferents segons es prioritzi un factor o l'altre, sense excloure'n cap. Per exemple, la perspectiva que pensa l'Església local a partir de l'eucaristia, posa de relleu una concentració de l'esdeveniment Església dins la comunitat eucarística, i tanmateix hom pot pensar així justament per la presidència del bisbe. Per aquesta raó l'Església local, comunitat eucarística, és en primer lloc l'Església del Bisbe. Per altra banda, l'altra línia interpretativa destaca, d'entre els factors prioritaris per al redescobriments de l'Església local, la teologia de la missió. La recuperació d'un concepte eclesiològic de missió (com a *plantatio ecclesiae*) porta a redescobrir els elements essencials de l'Església, diferenciant-los de la imatge occidental d'Església amb la qual semblaven d'alguna forma identificar-se. A la pràctica això suposa la superposició

entre la imatge d'Església occidental i d'Església universal. Ara bé, l'Església que pot ser instaurada no pot ser l'Església universal/occidental, ja que si bé aquesta expressa una dimensió real i essencial de l'Església, no pot oferir els elements constitutius que defineixen l'ésser de l'Església. És per aquest camí que la teologia de les missions ha insistit en el sentit de la recuperació de l'Església local, és a dir de l'Església amb els seus elements essencials arrelats en una cultura determinada. La recuperació de l'Església local planteja problemes complexos, sobretot quan interpreta la "localització" en termes culturals. Cal col·locar la realitat de l'Església, en especial de l'Església local, no com un *tertium quid* entre la salvació de Crist i la seva destinació a tots els homes, sinó exactament com a forma i signe de la destinació universal de l'evangeli que salva. En aquest sentit una teologia de la missió i/o de l'evangelització té com a finalitat l'edificació de la comunitat visible amb un enfocament missioner.

La integració del tema de la parròquia en el principi més general de la "localitat" de l'Església va portar a una concentració de la parròquia en el principi "comunitat". Una anàlisi en profunditat dels no gaire nombrosos textos conciliars sobre la parròquia permet definir la parròquia com a «una comunitat de fidels que fa d'alguna manera (*quodammodo*) que l'Església sigui present en un lloc determinat». ⁴ A partir d'aquesta qualitat essencial la

4. Vegeu el comentari als textos en F. COCCOPALMERIO, «Il concetto di Parròquia», en ID., *La parrocchia e le sue strutture*, Bologna: EDB 1987, 29-82; 58-72.

parròquia esdevé el subjecte unitari de l'acció pastoral: en representar l'Església en un lloc determinat comparteix les atribucions que són pròpies de l'Església local. En resum aquest és el sentit de l'impuls conciliar sobre la parròquia. L'accentuació del caràcter "comunitari" de la parròquia ha deixat indeterminada la relació amb les diverses configuracions civils en les quals s'insereix. El "principi comunitat" sembla insuficient per a orientar de manera determinada la praxi parroquial.

c) El "suc de la història" de la parròquia

Sembla que el Concili Vaticà II modifiqui l'accent sobre la parròquia: el seu nucli es desplaça del rector a la comunitat, de la *cura animarum* a l'edificació de l'Església. Amb una òptica missionera l'obertura al "món contemporani", immediatament després del concili, va gairebé arrossegar dins la vida de la parròquia el corrent sovint caòtic del món contemporani, assolant-ne fins i tot, segons alguns, el territori. En els últims vint anys del segle XX, quan la mirada es va flexibilitzar i es va fer més capaç de veure els canvis civils, l'espai central de la parròquia ja estava afectat pel fenomen de l'homologació cultural dels mitjans de comunicació de massa. Tanmateix no cal perdre mai el "suc de la història".

Evangelí i territori: aquí tenim el "suc de la història". El primer –l'Evangelí– ha de ser proposat una i altra vegada en les seves formes pràctiques, lligades a l'existència de les

persones amb la seva història concreta (anunci, catequesi, celebració, comunió, proximitat a la vida de les persones, servei als pobres, noves figures eclesials), per tal que no decaigui en quelcom religiós salvatge o en quelcom sacre, informe sense figura cristiana. El segon –el territori– ha de recuperar el seu significat antropològic que indica proximitat a la vida de la gent, amb la finalitat que església local no es tanqui en dinàmiques particularistes, justament "parroquials" en el sentit negatiu que sovint hom dóna a l'adjectiu ("parroquialitis"). La referència a l'anunci evangèlic al territori és, alhora, necessari i ambivalent. Si la parròquia s'allunya del territori, pot oblidar que l'Evangelí s'ha d'anunciar no com un missatge llençat als vents, sinó perquè faci sorgir una comunitat visible. Si la parròquia engloba l'experiència de fe en un espai i un temps massa estrets corre el risc d'apagar la seva dinàmica missionera. No hi ha Evangelí sense la seva acollida creient en un temps i un lloc, és a dir, dins la vida quotidiana de les persones i de cada persona.

No hi ha Evangelí sense la seva acollida creient en un temps i un lloc, és a dir, dins la vida quotidiana de les persones i de cada persona.

Aquest és el suc de la història. I també explica el turmentat periple de la parròquia a través i més enllà dels seus models històrics. La seva dependència dels canvis civils fa visible la plasticitat de la comunitat cristiana, lloc on l'Evangelí és acollit en el si d'una comunitat creient, perquè sap integrar-se en les formes de l'existència humana. La parròquia és com la família: aquestes són dues realitats molt permeables a la vida quotidiana (i a la transformació de les seves figures històriques); el repte és que esdevinguin una possibilitat d'experiència cristiana. La parròquia guarda també per al futur aquest esperó: que el cristianisme esdevingui una possibilitat viva i real per a la llibertat dels homes en la seva condició històrica. Per això crec que la parròquia, en el moment actual de gran transformació, aconseguirà reformular-se a si mateixa per dir de bell nou el sentit de l'Evangelí com a font de l'Església. És més, per proclamar-lo com a font de l'Església local i de la vida de les persones.

3. Les perspectives de futur: els harmònics eclesials de la parròquia

En aquest punt podem introduir la reflexió específica sobre la parròquia. No es pot deduir directament del caràcter local de l'Església la forma eclesial de la parròquia. Històricament no ha estat així i durant els primers segles va haver-hi, a la pràctica, una identificació entre Església local i Església episcopal. També s'intentà resoldre el problema de l'articulació de l'anunci evangèlic d'una altra manera,

tot multiplicant les diòcesis petites. Tampoc no és possible deduir la parròquia de la diferent articulació dels graus del ministeri ordenat, atribuint l'Església local al bisbe i la parròquia al capellà en una mena de distribució administrativa de les competències. La qüestió del ministeri és un indicador essencial de la diferent qualitat eclesial de diòcesi i parròquia, tanmateix de l'existència de diversos graus del ministeri no es pot deduir la necessitat de diverses configuracions de l'Església local. La parròquia continua essent una elecció històrica de l'Església, una elecció pastoral. Des d'aquesta òptica, però, no es pot concloure que la parròquia sigui una simple circumscripció administrativa de la diòcesi, un repartició funcional, un àtom del territori de l'Església universal.

a) La parròquia entre Església local i territori en sentit antropològic

Aquesta és la meua tesi: la parròquia és la figura històrica privilegiada de la localització de l'Església, com a signe real de la salvació que Déu ofereix a tothom. La qualitat eclesial de la parròquia com esdeveniment d'Església ens remet a la consideració que l'edificació de l'església troba un signe molt expressiu en la comunitat parroquial. Aquest títol de "privilegi" no va en contra d'altres configuracions eclesials, ni tampoc coexisteix simplement al costat de les mateixes configuracions, sinó que més aviat assumeix una funció emblemàtica en relació al constituir-se de l'Església en un lloc. De fet la parròquia es caracteritza pel seu caràcter de "simbolisme" i representa la possibilitat que la

comunitat creient esdevingui signe eficaç de l'anunci Evangèlic en un lloc determinat, esdevenint-ne ella mateixa el fruit efectiu. La determinació territorial, si bé en un primer moment sembla que presenti un caràcter neutral en la seva faceta geogràfica, constitueix un punt a favor per l'accés a l'Evangeli, si se'n considera el valor antropològic. El fet que la parròquia es formi per proximitat de domicili (amb les excepcions contemplades pel codi) representa una condició mínima, però la més oberta per qualificar la parròquia com a signe de comunió. Si no intercanviem la condició (el territori) amb la realitat que hi creix (la comunitat parroquial), resulta evident el "privilegi" de la parròquia per valer com a "figura d'Església". És aquesta la dada que la tradició ens lliura, abans i tot que sigui compresa o teoritzada!

La parròquia és la figura històrica privilegiada de la localització de l'Església, com a signe real de la salvació que Déu ofereix a tothom.

El caràcter eclesial de la parròquia dibuixa la forma típica de la pertinença eclesial, ja que indica la pertinença a l'Església de cada creient. Tot i que no sigui sempre aquesta la imatge socialment més coneguda i amb la qual hom

viu l'Església, cal que aquesta sigui reformada a partir d'aquest enfocament teològic. Així podrem superar-ne la predominant comprensió jurídica i formal, que genera els fenòmens de pertinença amb reserves o de simple centre de consum de serveis religiosos.

Cal precisar llavors la identificació espontània entre parròquia i territori. La comunitat parroquial, justament pel seu vincle amb el territori, ha esdevingut objecte de crítiques per la seva presumpta incapacitat de manifestar una praxi pastoral convincent davant la complexitat del canvi civil. La impossibilitat de la parròquia territorial d'abastar àmbits importants de la convivència civil, sobretot a les grans ciutats, com són ara el món del treball, de la cultura i de la política, fa que alguns diguin que la parròquia territorial és cosa obsoleta. Fenòmens socials rellevants, com la mobilitat laboral i d'oci, les formes cada cop més marcades d'anonimat i de relacions funcionals, posen problemes davant la possibilitat mateixa d'una comunitat organitzada a nivell territorial.

D'altra banda la parròquia, gràcies justament a la seva territorialitat, segueix responent a una funció de servei, de diaconia per als homes. Aquesta intenció procedent de la tradició no es pot obviar en un replantejament de la parròquia del tercer mil·lenni. La dimensió de la comunitat de culte (pensem en les relacions creades per la celebració eucarística, per la iniciació cristiana, per la presència espiritual en les situacions ordinàries de la vida) sembla capaç de construir tota una

xarxa de relacions de veïnatge i proximitat que tenen en la celebració el seu paradigma. En aquest sentit cal aprofundir en la vàlua antropològica del concepte de territori. L'argot social i polític dels darrers anys ha insistit a superar una concepció unilateralment geogràfica del territori. Cal entendre el territori com a hàbitat humà primari, amb el conjunt de les seves tradicions i dels seus problemes socials i civils. La territorialitat no queda eliminada, sinó que esdevé un indicador d'aquest conjunt de relacions humanes, històriques i socials.

La noció de territori es mou, doncs, entre dues accepcions diferents: per una banda, la determinació territorial sembla a primera vista un pressupòsit neutral, marcat per la causalitat; per l'altra, el territori és considerat una modalitat necessària d'existència, amb la seva història, que facilita un entramat de relacions vinculades a l'assentament, la comunitat de veïnatge, la vida quotidiana, etc.. Hom pot albirar aquí la fecunditat d'un entrecruament dels significats del territori a partir d'una vida comunitària concreta, de les formes de comunicació de la fe, de la celebració dels misteris, del testimoni de la caritat. Les possibilitats eclesials de la parròquia queden recollides en la capacitat de fer madurar els significats concentrats en la dimensió sacramental de l'Església.

En resum, les dues accepcions de territori subratllen aspectes convergents que expressen la mateixa realitat des de dos punts de vista: a) la parròquia territorial atorga una possible pertinència territorial per a tothom (univer-

salitat quantitativa); b) la comunitat parroquial vol fer-se present en totes les condicions de vida (universalitat qualitativa). Aquest "simbolisme" del territori respecte a l'anunci evangèlic per a tothom i a la celebració eclesial expressa el valor propi de l'Església local que s'implementa en la parròquia.

b) La parròquia en el camp de tensió entre culte i vida quotidiana

En primer lloc: a) la parròquia com a realitat d'Església és el signe històric de l'anunci evangèlic ofert a tots i acollit dins una comunitat creient. L'esdeveniment de la salvació, que es realitza en els sagraments i en la diversitat dels carismes, situa l'Església com a signe eficaç per a tothom. El territori llavors no és allò que fa "local" l'Església, sinó un "índex" que permet que l'Església es localitzi. L'Església es torna local perquè la paraula, el sagrament i els carismes "ocorren" en un lloc i en un temps. La parròquia és la figura pastoral que en línia de dret fa que siguin disponibles aquests aspectes constitutius de l'Església.

En segon lloc: b) cal precisar el sentit del territori en relació a la figura cristiana de la fe. El territori fa que sigui possible una figura de la pertinença parroquial accessible a qualsevol condició de vida. D'això se'n deriva que la parròquia pot i ha de realitzar la connexió entre fe cristiana i condicions de la vida civil quotidiana. Segons la *Novo Millennio Ineunte*, la parròquia és, de manera emblemàtica, el lloc de la «mesura alta de la vida cristiana ordinària» (n. 31). La parrò-

quia és el lloc més instructiu per dissoldre la tensió entre culte i vida. És important, en aquest sentit, no equivocar-se de punt de partida, pensant en la vida com quelcom on el culte no hi té res a veure, tot buscant a continuació una unió impossible entre culte i vida. Així hom separa allò que està unit a l'origen. Recordem que Pau parla de tota la vida cristiana com d'un "culte espiritual", com a existència en l'aliança: és en el si de la vida cristiana que la celebració eucarística (sacramental) ha d'assumir un significat específic, com a moment en el qual la vida cristiana es copsa i es recull com a do que prové des de dalt. Cal partir de l'òptica unitària de la fe.

La figura de la fe pot justificar una autèntica espiritualitat de l'ésser cristià. Si la comunitat parroquial es forma només – com se sol dir – sobre la base de compartir la fe en Crist (i els seus gestos essencials) per part dels habitants d'un territori determinat, això no es pot entendre i presentar com un criteri mínim al qual s'afegirien a continuació altres modalitats més o menys intenses. De fet, la definició del creient cristià en termes de «mínim» i «màxim» introdueix un fals problema. Es pot intuir l'ambigüitat d'un discurs sobre la parròquia que defineixi per exemple, en termes quantitius, les condicions per la pertinença eclesiàstica. És com si l'adhesió dels creients d'una parròquia es mesurés en termes de «més» o «menys» i que el criteri de la «simple» professió de fe per als creients habitants d'un lloc determinat pugui pensar-se com un "quasi res". Això deriva d'un emporiment de la «figura» de la fe i re-

dueix l'accessibilitat universal a l'evangeli custodiat pel principi parroquial. La possibilitat oferta a tothom d'accedir a la fe no pot significar una possibilitat abstracta (universalitat quantitativa), sinó que ha de fer possible una autèntica vivència per al creient en la condició d'existència «en què es trobava en el moment de ser cridat a la fe» (1Cor 7,20). La vocació cristiana no comporta per això mateix l'abandó de la condició atorgada per les formes històriques de la convivència civil (la professió, la família, la feina, l'estatus social), sinó que exigeix que hom visqui aquesta condició en la línia de l'Evangeli. Per això la dimensió objectiva de la pertinença parroquial pot i ha de suscitar l'evidència personal d'una autèntica experiència per al creient comú (universalitat qualitativa).

La possibilitat oferta a tothom d'accedir a la fe no pot significar una possibilitat abstracta.

La parròquia és el lloc de la fe comuna, la "gran canalització" de l'experiència cristiana ordinària, accessible a tots i, concretament, possible per a cadascú. Els elements essencials que defineixen l'ésser Església de la parròquia (la predicació evangèlica, la celebració eucarística, els dons de l'Esperit, la comunió fraternal, la presidència del ministre) han de poder

plasmar la llibertat dels creients, tot configurant-la com a possibilitat de la fe cristiana en relació a les condicions històriques i civils de la seva existència. La imatge de la parròquia demana que el model concret i fraternal de la pertinença eclesial quedi plasmat per la

responsabilitat activa de l'Evangelí que s'adreça a tothom. D'aquesta manera la mateixa pertinença serà marcada per la figura de la fe suscitada per la responsabilitat de l'Evangelí. Aquesta serà pròpiament la seva figura missionera!